

De rol van de conservator in de 21ste eeuw

Verslag van de discussiemiddag georganiseerd door de sectie Kunstmusea van de Museumvereniging en de sectie Musea van de VNK op 12 juni 2014

Door Manon van de Mullen

De laatste jaren is er in musea veel veranderd op het gebied van programmering, onderzoek, beleid, financiering en publieksbereik. Als gevolg hiervan is ook de rol van de (museum)conservator aan verandering onderhevig. Tot voor kort had het beroep een traditioneel karakter en was een conservator in principe uitsluitend verantwoordelijk voor het hoeden van cultureel erfgoed en het duiden van kunstwerken. Inmiddels wordt bij veel instellingen verwacht dat conservatoren een meer caleidoscopisch pakket aan kennis en met name aan vaardigheden meebrengen. Dit komt niet alleen voort uit de bezuinigingen in de culturele sector, maar ook uit het feit dat het publiek steeds hogere verwachtingen heeft op het gebied van participatie en beleving.

Hebben conservatoren nog wel genoeg tijd om te reflecteren? Staan ze de relatie tussen object en publiek in de weg of fungeren ze juist als een brug? In een poging om de veranderende uitdagingen en verantwoordelijkheden van de conservator in kaart te brengen, organiseerde de sectie Kunstmusea van de Museumvereniging in samenwerking met de VNK-sectie Musea op 12 juni jl. een discussiemiddag in het Van Gogh Museum. Tijdens deze bijeenkomst kregen conservatoren en hun 'opponenten', personen die vanuit hun beroep met conservatoren te maken hebben, de gelegenheid om met elkaar van gedachten

te wisselen. Aan eenieder in de zaal was bovendien van tevoren gevraagd om een persoonlijke definitie van 'de conservator' op te geven. Twee sprekers met sterk uiteenlopende achtergronden beten het spits af met prikkelende lezingen: Carel van Tuyl, onder andere voormalig conservator van het Teylers Museum, en Zippora Elders, student aan de tweejarige master Museumconservator van de VU/UvA.

Het woord 'conservator' zit niet voor niets besloten in het begrip 'conservatief'.

Carel van Tuyl heeft veel ervaring opgedaan in de Franse museale wereld als conservator van het Louvre. Daar is het conservatorschap een beschermd beroep, waaraan een strenge opleiding met een zware selectieprocedure voorafgaat. Conservatoren die uiteindelijk toch te licht worden bevonden, worden vervolgens

uitgezonden naar provinciale musea. Hoewel hij de voordelen van een dergelijk systeem inziet, met name op het gebied van de theoretische scholing, is Van Tuyl het niet eens met het hiërarchische karakter dat er zo inherent aan is. Bovendien is er in Frankrijk nauwelijks tot geen aandacht voor praktische vaardigheden als samenwerking, communicatie en de bereidheid om de handen uit de mouwen te steken. Daar is in Nederland gelukkig meer waar-dering voor.

Het belangrijkste dat een conservator volgens hem voor ogen moet houden, is dat hij een *keeper* is en geen *curator*, dus een beheerder van een collectie en geen tentoonstellingsmaker. Om deze reden vindt hij het dan ook verontrustend om te zien dat musea steeds vaker een gastconservator aanstellen. Het woord *conservator* zit volgens Van Tuyl niet voor niets besloten in het begrip *conservatief*. Met andere woorden, het object moet centraal staan en de identiteit van de conservator is en zal altijd gebonden zijn aan het karakter en de opbouw van de collectie, ook al kunnen andere afdelingen hier

soms moeilijk mee omgaan: de collectie is de reden dat de conservator zijn vak uitoefent en niet de directie of het publiek. Zijn belangrijkste taak is om de betekenisgeving aan de kunstwerken tegen uitwassen te beschermen. Conservatoren zouden zich er bovendien steeds bewust van moeten zijn dat hun verblijf, net als dat van andere museumcollega's, van voorbijgaande aard is en dat het museum met zijn collectie generaties langer mee zal moeten.

Conservator als ultieme kenner van het beeld en de beeldcultuur in de maatschappij.

Zippora Elders is het met Van Tuyll eens dat de conservator, die in haar ogen altijd een (kunst) historicus of anderszins specialist moet zijn, het belang van de collectie vooropstelt. Zij ziet de functie van conservator alleen wel meer ingebed in de maat-

schappij, als onderdeel van een dynamische netwerkcultuur die aan elkaar hangt van beelden. De conservator is in dit verband de ultieme kenner van het beeld en de beeldcultuur, iemand die veel voeling heeft met het nu. Samenwerking en kennisuitwisseling zijn hierbij essentieel. Het is de taak van de conservator om de afstand tussen object en publiek te verkleinen door de inhoud weer centraal te stellen. Hierbij moet volgens Elders niet worden voorbijgegaan aan het belangrijke feit dat de museumbezoeker een gelijkwaardig individu is en geen doelgroep of onwetend persoon. Het gebruik van het woord conservator verandert; tegenwoordig hebben sommige musea een 'conservator' educatie of publieksprogramma. Het is belangrijk de oorspronkelijke betekenis van het woord niet te vergeten, omdat daar de waarde van de functie uit spreekt: een conservator is verantwoordelijk voor een collectie, met objecten. Ook de titel curator, Engels voor tentoonstellingsmaker, wordt steeds vrijer gevoerd - door programmeurs, bloggers en zelfs online reisgidsen. Dat past bij een cultuur

waarin niet langzame kennis maar snelle informatie centraal staat. Toch mag de specialist, conservator of curator, volgens Zippora zijn/haar autoriteit herpakken. Het museum kan dat stimuleren. Daar is juist behoefte aan.'

Paneldiscussie

Na de lezingen discussieerden een conservatoren- en een opponentenpanel onder leiding van moderator Lennart Booij met elkaar over de rol van de conservator. Door beide panels werden stellingen opgeworpen en ook de zaal werd uitgenodigd om te interrumperen. Het conservatorenpanel bestond uit Carel van Tuyll, Zippora Elders, Ruud Priem (gastconservator, adviseur), Nienke Bakker (Van Gogh Museum), Annemarie de Wildt (Amsterdam Museum) en Christiane Berndes (Van Abbe Museum). In het opponentenpanel zaten Geertje Jacobs (Textielmuseum, hoofd Museumzaken), Aukje Vergeest (educator), Sanneke Stigter (UvA, programmaleider en docent restauratie moderne kunst), Peter de Kimpe (vormgever), Martijn van Ooststroom (Stede-

lijk Museum 's-Hertogenbosch, communicatiemedewerker). Hier volgt een thematisch overzicht van de opmerkelijkste en meest inspirerende stellingen en reacties die deze middag de revue passeerden.

Over de conservator en...

...zijn kennis en vaardigheden

De conservator is meer de acteur dan de regisseur van het museum.

Conservatoren zijn essentieel voor het behoud van de belangrijke positie van het museum als kennisinstituut.

Er moet dringend gepleit worden voor de herwaardering van functioneel conservatisme onder conservatoren: hun belangrijkste taak is om de objecten heel te houden.

Een conservator moet tegen anderen in durven gaan.

Conservatoren moeten flexibel zijn. Alleen zij weten het overzicht te houden en kunnen daarvoor het beste in hun collega's naar boven halen.

Een conservator moet onderdeel zijn van een netwerk. Hij is vaak een eenling en luistert daardoor onvoldoende naar trends in de (publieks)markt.

Conservatoren zijn mogelijk niet langer dé experts bij uitstek. In dat geval moet er kennis van buitenaf komen, bijvoorbeeld van het publiek zelf. Creativiteit en inhoud zijn museale kernwaarden. De persoon die deze uitdraagt is minder relevant.

De rol van de conservator is onderhevig aan marginalisering, o.a. door outsourcing en commercialisering.

Conservatoren worden steeds vaker op een zijspoor gezet ten behoeve van marketing en educatie, maar dat is niet per definitie een slechte zaak. Zij kunnen

ook educator en marketeer zijn, maar het is de vraag of conservatoren dat wel willen.

In het buitenland wordt een conservator meer gewaardeerd, omdat daar respect voor en kennis van de collectie als veel belangrijker worden gezien dan in Nederland.

...zijn relatie met het publiek

De conservator is een makelaar die zijn objecten aan de man probeert te brengen.

Het publiek is essentieel voor musea. De belangrijkste taak van een conservator is om als overkoepelende gesprekspartner te fungeren.

De informatievoorziening is veranderd. Het publiek komt via verschillende kanalen eenvoudiger zelf aan informatie en daar moet door conservatoren op ingespeeld worden.

Marketing is tegenwoordig te belangrijk. De receptuur van het product moet beter worden en

dan kan de conservator de tentoonstelling ook zelf wel aan het publiek 'verkopen'.

...zijn samenwerking met andere afdelingen

De rolverdeling tussen collega's van verschillende afdelingen en het vertrouwen in elkaars vakinhoudelijke deskundigheid zijn van belang voor een goede samenwerking.

Het tekstbordje is het slagveld tussen de conservator en educator, omdat een educator door een conservator ten onrechte niet als een vakbroeder wordt gezien en het niet altijd duidelijk is bij wie de eindverantwoordelijkheid ligt.

Een conservator verzamelt informatie en is de bewaker van kennis. De educator moet deze informatie vervolgens vertalen voor het publiek. Conservatoren weten teveel en dat kan een belemmering zijn bij het schrijven. Een educator kan beter inschatten wat het publiek wel en niet weet.

De restaurator gaat tegenwoordig steeds vaker op de stoel van de conservator zitten, ook omdat ze veelal bepalen wat wel en niet getoond kan worden. Veel restauratoren zijn ook kunsthistorici en deze overlap is belangrijk.

Tentoonstellingsinrichting gaat bij conservatoren helaas vaak ten koste van de tijd die ze aan onderzoek kunnen besteden en tentoonstellingsvormgevers moeten vaak in een te laat stadium moeilijke knopen doorhakken.

De organisatie van de discussiemitdag was de eerste officiële activiteit van de nieuwe VNK-sectie Musea. Het bestuur van deze sectie bestaat uit Terry van Druten (Teylers Museum, conservator Kunsttentoonstellingen), Maite van Dijk (Van Gogh Museum, conservator Schilderijen Van Goghs tijdgenoten), Lars Hendrikman (Bonnetmuseum, conservator Oude Kunst), Fredric Baas (Stedelijk Museum 's-Hertogenbosch, conservator Kunstnijverheid) en Manon van der Mullen (Rijksmuseum, interim-projectleider Prentenkabinet Online).•

Manon van der Mullen MA is interim-projectleider 'Prentenkabinet Online' bij het Rijksmuseum en bestuurslid van de sectie Musea van de VNK.

De illustrator: Kelly van Krieken

Kelly van Krieken is afgestudeerd aan de AKV St. Joost te Breda, in de richting illustratie. Haar werk is vrij divers. Zo heeft ze na haar studie als game ontwerper gewerkt maar gebruikt ze ook oude grafische technieken. Haar werk is vaak serieus en heeft een zware boodschap. Ze is pasgeleden een commerciële richting ingegaan en heeft nu onder andere een webshop. Die nieuwe richting bevalt goed en ze hoopt in toekomst een goede balans te vinden tussen het lievere commerciële en het serieuze autonome werk.

www.horeatio.com